

UDC 378;45-54/456;12
DOI: 10.52534/msu-pp.6(1).2020.37-43

Katalin B. Hnatyk^{1*}, Kateryna M. Lizak²

¹Mukachevo State University
89600, 26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, Ukraine

²Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
90202, 6 Kossuth Sq., Berehove, Ukraine

Pedagogical Conditions and Structural and Functional Model of Developing the Professional Identity of Future Foreign Language Bachelors

Article's History:

Received: 10.02.2020
Revised: 11.03.2020
Accepted: 15.04.2020

Suggested Citation:

Hnatyk, K.B., & Lizak, K.M. (2020). Pedagogical conditions and structural and functional model of developing the professional identity of future foreign language bachelors. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 6(1), 37-43.

Abstract. The relevance of the research is explained by the modernisation of the educational process and the focus on the professional identity of future specialists in the context of their training in accordance with current needs. The aim of the study is to determine the totality of pedagogical conditions and substantiate the elements of the structural and functional model of developing the professional identity of future foreign language bachelors. The research was conducted based on systematic and structural approaches using methods of analysis, synthesis and systematisation. The article highlights a set of effective pedagogical conditions and substantiates the main components of the structural and functional model of developing the professional identity of future foreign language bachelors. The content of the categories "condition" and "pedagogical condition" is analysed. The definition of the concept of "model" and the main methods of its classification are considered, according to which the author's structural and functional model was developed. It is established that the effective influence on the process of development of the studied phenomenon will be provided by the following pedagogical conditions: the development of a positive "I-image" of a professional in the minds of students through the use of the case method; ensuring the development of a professional worldview of future foreign language bachelors based on expanding the content of academic disciplines with information of an interdisciplinary nature; using the educational context of professional training of future foreign language bachelors as an environment for the development of professional identity; organizing reflexive and creative educational activities of students. The practical value of a scientific article is to create an author's structural and functional model based on four components and then implement it in practice

Keywords: pedagogical conditions, professional identity, model, structural and functional model, future foreign language bachelors, students

*Corresponding author

Каталін Бейлівна Гнатик¹, Катерина Михайлівна Лізак²

¹Мукачівський державний університет
89600, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Україна

²Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
90202, площа Кошута, 6, м. Берегове, Україна

Педагогічні умови і структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена модернізацією освітнього процесу та орієнтацією на професійну ідентичність майбутніх фахівців у контексті їхньої підготовки відповідно до потреб сьогодення. Метою дослідження є визначення сукупності педагогічних умов та обґрунтування елементів структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Проведення наукового дослідження відбувалось на основі системного та структурного підходів із використанням методів аналізу, синтезу та систематизації. У статті виокремлено сукупність дієвих педагогічних умов й обґрунтовано основні складники структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Проаналізовано змістове наповнення категорій «умова», «педагогічна умова». Розглянуто визначення поняття «модель» та основні способи його класифікації, відповідно до чого було сформовано авторську структурно-функціональну модель. Встановлено, що ефективний вплив на процес формування досліджуваного феномену забезпечать такі педагогічні умови: формування позитивного «Я-образу» професіонала у свідомості студентів шляхом використання методу кейсів; забезпечення формування професійного світогляду майбутніх бакалаврів іноземної мови на основі розширення змісту навчальних дисциплін інформацією міждисциплінарного характеру; використання освітнього контексту професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови як середовища для формування професійної ідентичності; організація рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів. Практична цінність наукової статті полягає в створенні авторської структурно-функціональної моделі на основі чотирьох компонентів з подальшим її упровадженням на практиці

Ключові слова: педагогічні умови, професійна ідентичність, модель, структурно-функціональна модель, майбутні бакалаври іноземної мови, студенти

Постановка проблеми

В умовах бурхливих технологічних змін, що відбуваються в сучасному світі, набуває актуальності впровадження нових підходів до змісту вищої освіти й підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. Гуманізація вищої філологічної освіти забезпечує динаміку розвитку професійного потенціалу студентів філологічних спеціальностей не тільки як носіїв нормативної комунікації та мовного коду, а й як творчих, психологічно стійких особистостей, здатних креативно мислити й оцінювати педагогічні ситуації, використовувати у професійній практиці придбаний протягом навчання досвід спілкування в умовах освітнього простору.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації та фундаменталізації вищої педагогічної освіти в Україні науковці визначають професіоналізацію особистості [1]. Тому спостерігається підвищений інтерес дослідників до проблеми формування професійної ідентичності майбутніх фахівців, що пояснюється зміною традиційної парадигми освіти на особистісно орієнтовану [2]. Актуальність вивчення професійної ідентичності майбутніх педагогічних кадрів значно зростає в зв'язку

з удосконаленням сучасної системи освіти України, що сприяє підвищенню якості підготовки фахівців. У контексті наукового дослідження це стане можливим за умов, якщо майбутні бакалаври іноземної мови володітимуть високим рівнем професійної ідентичності. Задля реалізації завдань наукового пошуку варто виокремити й обґрунтувати педагогічні умови формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови та структурно-функціональну модель такого процесу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій

До проблематики професійної ідентичності були звернені погляди таких науковців як Г. Гарбузова [3], О. Єрмолаєва [4], І. Родічкіна [5], Л. Шнейдер [6]. Звертаючись до зарубіжних дослідників обраної тематики, доцільно вказати М. Стірса, М. Гуда, А. Джеймса [7], які зосереджувались на вивченні професійної ідентичності педагогів відповідно до рівня їхньої кваліфікації, а також Н.О. Садовнікову, Т.Б. Сергееву, І.В. Дев'ятоську, С.С. Котову та А.А. Шашмуріна, наукові розвідки яких були присвячені педагогічним кризам професійної

ідентичності [8]. Актуальність цієї проблематики викликано її високою практичною значущістю, безпосередньо пов'язаною з проблемами ефективності трудової діяльності, професійної адаптації, професійного навчання, професійного розвитку загалом. Однак у процесі аналізу науково-методичної літератури не знайдено напрацювань сучасних науковців, де б предметом наукового пошуку виступала професійна ідентичність майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Мета статті

Виокремлення сукупності дієвих педагогічних умов та обґрунтування структурних складових структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Результати дослідження

Насамперед з'ясуємо сутність поняття «педагогічна умова». Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виокремити різні аспекти визначення поняття «умова» в такому розумінні: філософська категорія, що відображає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких його існування неможливе [1]; важливий чинник підвищення ефективності будь-якої діяльності [2]; підсумок цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів, змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей [3]. У довідниковій літературі сутність поняття «умова» визначається як необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [4, с. 1506]. Великий тлумачний словник визначає умову як вимогу, що ставиться однією із сторін що домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як правила, що встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких щось відбувається чи залежить будь-що [4, с. 776]. Водночас «обставина» характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається [4, с. 818].

Незважаючи на те, що предметом великої кількості педагогічних досліджень виступають педагогічні умови реалізації певних процесів, у сучасній науці існують певні розбіжності щодо тлумачення самого поняття «педагогічна умова». У науковій літературі під педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, педагогічних прийомів, спрямованих на розв'язання поставлених у педагогіці завдань (В. Андреев [9], Л. Петухова [10], Р. Серьожникова [11]). Водночас дослідники до педагогічних відносять лише ті умови, які свідомо створюються в освітньому середовищі, в педагогічному процесі, а їхня реалізація забезпечує успішний його перебіг [12]. Спільною рисою наведених визначень є тлумачення педагогічних умов як чинників позитивного впливу на протікання педагогічних процесів або функціонування педагогічних систем для підвищення їхньої результативності.

У такий спосіб на основі аналізу окреслених позицій щодо визначення поняття «педагогічні умови», виокремимо низку положень, важливих для подальшого дослідження:

1) педагогічні умови є основним дієвим чинником цілісного освітнього процесу;

2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітнього середовища (цілеспрямовано конструюються заходи взаємодії суб'єктів освіти (викладачів і студентів), змісту, форм, методів і прийомів навчання, програмно-методичного забезпечення освітнього процесу та матеріально-просторового середовища (навчальні лабораторії, технічне обладнання тощо), що забезпечують функціонування професійної підготовки студентів;

3) у структурі педагогічних умов виокремлюють внутрішні елементи (забезпечують розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу) і зовнішні елементи (сприяють формуванню процесуальної складової педагогічної системи);

4) реалізація коректно відібраних педагогічних умов забезпечує ефективність функціонування професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Узагальнивши наведені визначення, під педагогічними умовами розуміємо взаємопов'язану сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, засобів і заходів, які забезпечуватимуть високу результативність процесу формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Зазначимо, що педагогічні умови виокремлено в такий спосіб, щоб їхня реалізація максимально ефективно впливала на формування всіх компонентів професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Припускалося, що ефективне вирішення окресленої проблеми, якість отриманих результатів залежатимуть від упровадження в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти відповідних педагогічних умов.

На основі використання методів аналізу педагогічної літератури з проблеми дослідження, педагогічних спостережень, узагальнення сучасного стану професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови встановлено, що ефективний вплив на процес формування досліджуваного феномену забезпечать такі педагогічні умови:

1) формування позитивного «Я-образу» професіонала у свідомості студентів шляхом використання методу кейсів;

2) забезпечення формування професійного світогляду майбутніх бакалаврів іноземної мови на основі розширення змісту навчальних дисциплін інформацією міждисциплінарного характеру;

3) використання освітнього контексту професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови як середовища для формування професійної ідентичності;

4) організація рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів.

Процес формування професійної ідентичності

майбутніх бакалаврів іноземної мови розуміємо як комплекс взаємопов'язаних заходів, що створювали педагогічні умови, реалізація яких забезпечувала формування досліджуваного феномену. У цьому контексті виникає необхідність розробки структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови, яка поєднуватиме всі складники такого процесу.

Для розробки структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу враховувалося, що відповідні структури освітнього процесу дають уявлення про стандарти успішного виконання професійної діяльності; дають змогу підвищити ефективність навчання та розвиток майбутніх педагогів. Погоджуємося з думкою науковців, що призначення будь-якої розробленої моделі – це фіксація найголовніших ознак об'єкта вивчення [13]. Відтак модель може бути створена внаслідок глибокого розуміння функцій і властивостей, які моделюються, яка виступає як аналогія, є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їхньою перевіркою в реальному педагогічному процесі. Модель у педагогічному дослідженні розглядається як штучно створена схема, конструкція, яка відображає і відтворює в більш простому й узагальненому вигляді основні складники (структуру) досліджуваного процесу, між якими формуються певні взаємозв'язки, відносини, визначаються напрями взаємовпливу тощо.

У контексті дослідження вважаємо за потрібне звернутись до визначення поняття «модель», яке дає В. Вихрущ [14]. Під моделлю науковець розуміє таку

уявно або матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про об'єкт [14]. Наприклад, модель такого об'єкта дослідження, як освітній процес, враховуючи загальнонаукові аспекти моделювання, відображає методологічні засади (підходи і принципи) організації професійної підготовки майбутніх фахівців, обґрунтований відбір змісту й обсягу необхідної інформації, узгодженої з цілями та завданнями навчання відповідно до профілю підготовки, рівня підготовки чи компетентності й пізнавальних можливостей студентів. Така науково, методологічно і методично обґрунтована модель об'єкта вивчення дає змогу врахувати в дослідженні низку різнопланових обставин (методологічних, психолого-педагогічних, організаційних, дидактичних та ін.).

Розрізняючи моделі за способом репрезентації оригіналу, В. Вихрущ виокремлює два класи таких структурованих схематичних об'єктів: матеріальні й уявні. До перших науковець відносить моделі, які сконструйовані людиною штучно чи взяті з природи як зразок (моделі різних виробничих процесів тощо). Уявні, або ідеальні моделі конструюються дослідниками у вигляді уявних образів (схем), фіксуються за допомогою різних знаків чи інших матеріальних засобів вираження і бувають фізичні, математичні, логічні тощо [15]. Нині однією з найбільш повних є класифікація моделей, запропонована К. Кравченко, який поділяє моделі за такими ознаками (рис. 1) [16]:

Рисунок 1. Класифікація моделей за К. Кравченко

Водночас автор наголошує на виокремленні моделей за такими критеріями, як *ступінь точності* (приближені, точні, достовірні, можливі тощо), *обсяг* (повні та неповні), *властивості відображення* (функціональні, інформаційні, системні), *спосіб вираження* (знакові, речові (матеріальні), графічні) [16, с. 24].

З метою розробки структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови конкретизуємо її основні складники. У контексті наукового дослідження такими

складниками визначені: мета, методологічні підходи до формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови, принципи навчання, етапи формування професійної ідентичності студентів цієї спеціальності, педагогічні умови, компоненти, критерії та рівні сформованості досліджуваної професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови [17]. Розроблена структурно-функціональна модель представлена у вигляді взаємопов'язаних загальних складників – блоків (рис. 2):

Рисунок 2. Елементи структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови

Початковим елементом моделі визначено мету, яка відображає специфіку організації наукового дослідження – формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови, що поєднана з очікуваним результатом наукової розвідки.

Реалізація моделі здійснювалася впродовж кількох етапів, узгоджених з назвами відповідних блоків. Так, теоретико-методологічний блок поєднує систематизовані ключові наукові підходи та принципи, що забезпечують ефективність формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. У змістовно-організаційному блоці окреслено дисципліни, в процесі вивчення яких організовувалася дослідно-експериментальна робота, виокремлено педагогічні умови, які реалізовувалися в підготовці майбутніх бакалаврів іноземної мови. У діяльнісно-практичному блоці структурно-функціональної моделі конкретизовано педагогічні технології та методичне забезпечення, що використовувалися в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови з метою формування професійної ідентичності та спрямовувалися на створення контекстного навчального середовища. Діяльнісний аспект структурно-функціональної моделі підкреслюється ще й тим, що за наявності у студентів задовільного і низького рівнів професійної ідентичності викладач може вдосконалити професійну підготовку цих студентів, використовуючи поетапність впровадження розробленої моделі. Результативно-аналітичний блок структурно-функціональної моделі відбиває сформованість *компонентів* (аксіологічно-мотиваційного, когнітивного, комунікативно-мовного, рефлексивного) та *рівнів* (високий, достатній, задовільний, низький) професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної

мови. Про цілісність анонсованої структурно-функціональної моделі свідчить те, що мета, результат і всі її блоки взаємопов'язані між собою.

Висновки

Шляхом використання методів аналізу педагогічної літератури з проблеми дослідження, педагогічних спостережень, узагальнення сучасного стану професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови встановлено, що ефективний вплив на процес формування досліджуваного феномену забезпечать такі педагогічні умови: становлення позитивного «Я-образу» спеціаліста у свідомості студентів через застосування методу кейсів; забезпечення формування професійного світо розуміння майбутніх бакалаврів іноземної мови через розширення змісту навчальних дисциплін інформацією міждисциплінарного характеру; використання освітнього контексту професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови як середовища для формування професійної ідентичності; організація рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів.

Розроблена структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови базується на взаємозв'язку всіх її структурних елементів і відображає комплексну реалізацію усіх визначених у дослідженні педагогічних умов. Відтак актуалізується проблема розкриття сутності та специфіки організаційних і методичних процесів реалізації педагогічних умов і запропонованої моделі в процесі проведення експериментального дослідження з формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови, що є перспективами подальших досліджень.

Список використаних джерел

- [1] Singh P. Performativity, affectivity and pedagogic identities. *European Educational Research Journal*. 2018. Vol. 17, No. 4. P. 489–506.
- [2] Shakurova M.V. Pedagogic approach to the mechanisms of personality identity development. *International Journal of Environmental and Science Education*. 2016. Vol. 11, No. 14. P. 6493–6503.
- [3] Гарбузова Г.В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов. *Управление общественными и экономическими системами*. 2007. Вып. 1. С. 3–14.
- [4] Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность. *Психологический журнал*. 2001. Т. 22, № 4. С. 51–59.
- [5] Родичкина И.И. Особенности профессиональной идентичности студентов-психологов. *Вестник Череповецкого государственного университета*. 2008. Вып. 1. С. 116–123.
- [6] Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2004. 600 с.
- [7] Stears M., Good M.-A., James A.A. Exploring the professional identities of physical science teachers enrolled in an advanced certificate in education programme. *Education as Change*. 2012. Vol. 16, No. 2. P. 241–253.
- [8] Semantic context of professional identity crisis experience by teachers / N.O. Sadovnikova et al. *XLinguae*. 2017. Vol. 10, No. 4. P. 169–183.
- [9] Андреев В.И. Педагогика. 2-е изд. Казань: Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.
- [10] Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: монографія. Херсон: Айлант, 2007. 200 с.
- [11] Сержникова Р.К. Креативно ориентированная методика как фактор формирования педагогического профессионализма. *Вестник Донецкого педагогического института*. 2018. Вып. 2. С. 5–13.
- [12] Крюкова Л.Ф. Педагогические условия формирования творческой личности. *Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук*. 2012. Вып. 2. С. 47–50.
- [13] Trevallion D. The changing professional identity of pre-service technology education students. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. 2018. Vol. 4, No. 1. P. 1–15.
- [14] Вихрущ В.О. Методологія та методика наукового дослідження. Тернопіль: ТАЙП, 2015. 243 с.
- [15] Вихрущ В.О. Парадигмальний підхід та моделі навчання дорослих у сучасній вищій освіті. *Педагогічний дискурс*. 2017. Вип. 22. С. 35–41.
- [16] Кравченко К.А. Використання досвіду системи вищої освіти ФРН у підготовці вчителів іноземних мов: метод. посіб. Умань: Сочінський, 2013. 86 с.
- [17] Водяха А.А. Исследование ценностно-смысловых ориентаций личности как фактора сформированности профессиональной идентичности врача. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. Вып. 324. С. 321–324.

References

- [1] Singh, P. (2018). Performativity, affectivity and pedagogic identities. *European Educational Research Journal*, 17(4), 489-506.
- [2] Shakurova, M.V. (2016). Pedagogic approach to the mechanisms of personality identity development. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(14), 6493-6503.
- [3] Garbuzova, G.V. (2007). The empirical criteria's of formation of student's professional identity. *Management of Socioeconomic Systems*, 1, 3-14.
- [4] Ermolaeva, E.P. (2001). Professional identity and marginalism: Conception and reality. *Psikhologicheskii Zhurnal*, 22(4), 51-59.
- [5] Rodichkina, I.I. (2008). Features of the professional identity of psychology students. *Cherepovets State University Bulletin*, 1, 116-123.
- [6] Shneyder, L.B. (2004). *Professional identity: Theory, experiment, training*. Moscow: Moscow Psychological and Social Institute.
- [7] Stears, M., Good, M.-A., & James, A.A. (2012). Exploring the professional identities of physical science teachers enrolled in an advanced certificate in education programme. *Education as Change*, 16(2), 241-253.
- [8] Sadovnikova, N.O., Sergeeva, T.B., Deviatovskaya, I.V., Kotova, S.S., & Shashmurin, A.A. (2017). Semantic context of professional identity crisis experience by teachers. *XLinguae*, 10(4), 169-183.
- [9] Andreyev, V.I. (2000). *Pedagogy* (2nd ed.). Kazan: Tsentr innovatsionnykh tekhnologiy.
- [10] Pietukhova, L.Ye. (2007). *Theoretical bases of training of primary school teachers in the conditions of information and communication pedagogical environment*. Kherson: Ailant.
- [11] Serezhnikova, R.K. (2018). Creatively oriented methodology as a factor in the formation of pedagogical professionalism. *Vestnik Donetskogo Pedagogicheskogo Instituta*, 2, 5-13.

- [12] Krukova, L.F. (2012). Pedagogical criterion of creative personality formation. *Bulletin of Polessky State University. Series in Social Sciences and Humanities*, 2, 47-50.
- [13] Trevallion, D. (2018). The changing professional identity of pre-service technology education students. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 4(1), 1-15.
- [14] Vykhreshch, V.O. (2015). *Methodology and methods of scientific research*. Ternopil: TAIP.
- [15] Vykhreshch, V.O. (2017). The paradigmatic approach and models of adult learning in modern higher education. *Pedagogical Discourse*, 22, 35-41.
- [16] Kravchenko, K.A. (2013). *Using the experience of the German higher education system in the training of foreign language teachers*. Uman: Sochinskyi.
- [17] Vodyakha, A.A. (2009). Investigation of the value-semantic orientations of the personality as a factor in the formation of the professional identity of a doctor. *Tomsk State University Journal*, 324, 321-324.